

3.

Gyilkosságok, ítélet alapján

Azon a fél évszázaddal ezelőtti nyáron, amikor Sallait és Fürstöt kivégezték, még szenzációnak számított a rádió. A pesti polgár csak ült a lakásában és zenét, verset, híreket hallhatott. A lapok a legfontosabb előadásokat kivonatosan közölték. Így a többi között Pünköszt Andorét, a neves hírlapíróét és színházi kritikusat — ő később, az ország hitlerista megszállása után, nem tudván elviselni az üldözötteseket, öngyilkos lett — aki a szenzációról tartott előadást. „Fejtette a közönség érdeklődését érdeklő hírek jellegét és hogy milyen lélektani okok emelnek egy-egy hírt szenzációvá — írta a Pesti Napló. — Minél elzártabb és minél magára utaltabb egy ország, egy város vagy más közösség, annál hajlamosabb, hogy a kis jelentőségű helyi eseményeket is szenzációkká fújja fel, holott igazi szenzáció csakis az az esemény lehet, amelyben megmutatkozik egy egész emberiség életének valamilyen vonatkozása. A közlekedési és a hírszolgálati eszközök fejlődése közelebb hozta egymáshoz a világ különböző népeit. A világseemények mellett a helyi szenzációk eltörpülnek. A jövő publicisztikája a helyi eseményeket világviszonylatba helyezi és abban értékeli.”

Törvénytelen eljárás

A Pesti Napló — Az Est-lap-konzern reggeli újságja — egy héten át, 1932. július 23-án, szombati számától kezdve, amikor nagybetűs címmel adott hírt róla, hogy „A rendőrség elfogta az Oroszországból Budapestre szökött kommunista vezéreket” egészen a következő kiadásig, amelyben az állt, hogy „Kivégezték Sallait és Fürstöt — a statáriális bíróság délután meghozott halálos ítéletét végrehajtották”, valóban világviszonylatban is fontos hírről, igazi „szenzációról” adott hírt. Politikai meggyőződésükért embereket akasztottak Magyarországon. És ez nemcsak érdekelte, hanem fel is háborította az egész világot. Az 1929—1933-as válság mélypontján kínló emberiség felháborodott és megrettent. Egy barbár világban, amelyben az Egyesült Államokban rendőrökkel kergették el a Washingtonban jogukat követelő egykori front-harcosokat, ahol Németországban Hitler rohamosztagosai rendőri asszisztenciával garázdálkodtak, ahol Brazíliában milliószámra öntötték a tengerbe, Magyarországon pedig denaturálták a búzát, miközben millióknak nem jutott kenyér, példátlan barbárságot követtek el Horthy-Magyarország urai. A biatorbágyi merénylet ürügyén a kommunistákra kiterjesztett statárium paragrafusait alkalmazták rettentés félelmükben: rettegtek a tömegek haragjától és — a vádat képviselő ügyész kifejezésével él-

ve — nem találtak más biztosítékot, mint az „ultima ratiót”, vagyis a „végső megoldást”, az akasztófát a munkáért és kenyérért harcoló kommunisták ellen. Az ügyész vádbeszédében nem kért: kimondta, hogy a magyar állam és társadalom válságos időket él és éppen ezért, aki „a fennálló állami és társadalmi rend ellen tör”, az „ilyen büntettes cselekménye a társadalom minden tagjára olyan hallatlanul rosszat jelent, aminek a megtorlására a legsúlyosabb büntetés is kevésnek mutatkozik”.

A halálos ítélet előre elhatározott. Eppen ezért a hírhedt Töreky Géza elnökletével tárgyaló statáriális tanács, amely kiválóan képzett, a jogot hibátlanul ismerő bírákból állt, fitytyet hányt még a rendszer saját törvényeire is. Dr. Szóke Sándor, Fürst Sándor védője, mintha a Markó utcai épület esküdtzéki termének zsúfolásig telt és többszörös rendőrkordonnal őrzött termében a falaknak és nem a jogvégzett bíráknak beszélt volna, amikor kifejtette: a statáriumot az hívta életre, hogy feltételezték, a biatorbágyi borzalmas katasztrófát kommunisták idézték elő, de kiderült, hogy ezeket a bűntettek nem kommunisták követték el, hanem éppen az ellenkező oldalon álló emberek, így hát, bár fennmaradt, a statárium elvesztette minden erkölcsi alapját.

Szóke: — De súlyos jogi kifogások szólnak ebben az ügyben a statáriális eljárás ellen. A statáriális rendelet szerint a terhelteket lefogásuk után haladéktalanul kell a bíróság elé állítani. Itt pedig két hétig tartották őket fogva a rendőrségen. Ebben az ügyben tehát teljesen alakszerű nyomozás folyt, aminőt a rendelet tilt. Eppen ezért ebben az ügyben statáriális eljárásnak helye nem lehet. Súlyosan kifogásolható az is, hogy a bíróság elnöke még a statáriális eljárás elrendelése előtt magához vette és tanulmányozta az iratokat; az ügyész maga pedig már a rendőrségen jelen volt a terheltek kihallgatásánál...

A „Matuska-vas”

Július 15-én kora reggel két detektív — az egyik szerelőnek öltözve, a másik koldusnak maszkírozva — hatolt be a Thék Endre (ma: Leonordo da Vinci) utca 32. számú ház I. emelet 22. szám alatti lakásába, amelyben a Kommunisták Magyarországi Pártjának illegális központja működött. A horthysta politikai rendőrség a letartóztatás után egy héttel kiadott, diadalittas közleményében azt állította, hogy nagy nyomozati sikert ért el, „hosszas fegyelmunka eredményeként” juttattak el a „felforgatók” központjába. A valóságban — minden valószínűség szerint — egy, a szomszédban lakó piarista pap-

tanár feljelentése hozta Sallaiék nyakára a detektíveket: a jó fülű szomszédnak feltűnt, hogy gyakran írógépkopogás hallatszik ki a szobafestőktől, s ezt nem tartotta összeegyeztethetőnek foglalkozásukkal. Jelentést tett és a Vigyázó Ferenc utcában, ahol, akkor a főkapitányság székel, a politikai osztály emberei már régen kutattak a KMP illegális nyomdája után. Eppen elég röpcédula és pártlap került már a kezükbe, s az urak addig sehogyan sem tudták megtalálni a forrást. A Thék Endre utcában valóban jó fogást csináltak: nem egészen három órát kellett várakozniok, s egymás után bilincselhették meg a megérkező Fürst Sándort, Karikás Frigyes, majd Sallai Imrét. Három nappal később — továbbra is őrizték a lakást — Killián Györgyöt, a KIMS titkárat tartóztatták le ugyanitt.

Délelőtt tizenegy órakor már a főkapitányságon vallatták mind Sallait, Fürstöt, Karikást, mind szállásadóikat. Előkerült a híres-hírhedt „Matuska-vas”. Az a vasrúd, amelyet a biatorbágyi színhelyen talált és bűnjelként lefoglalt tárgyak közül tartottak meg maguknak, Schweinitzer József rendőrfőtanácsos személyesen irányította a detektíveket. Amikor a vádlottak, a valóságnak megfelelően azzal védekeztek, hogy a rendőrségen tett vallomásaikat kényszerrel, kínzásokkal csikarták ki tőlük, Schweinitzer, pompás, rendőrtiszti uniformisában mindig eskü alatt tanúsította, hogy ő hallgatta ki jegyzőkönyvileg a vádlottakat és isten ötlet ügy segélje, soha semmiféle bántalmazásban a jegyzőkönyv aláírása során részük nem volt.

A letartóztatottak puhítása azzal kezdődött, hogy a „Matuska-vasra” kikötötték őket, fejüket letakarták és ütötték, verték, talpalták őket. Párttitkót mégsem sikerült kiszedni belőlük. Csak annyit vallottak, amennyit a rendőrség úgyis tudott róluk. Hiszen mindhármán — és ez emeli hősiességüket — szerepeltek a rendőrség nyilvántartásában, de ennek ellenére vállalták az itthoni illegális munkát. Sallai csaknem egy esztendeig tevékenykedett már sikerrel, éppen letartóztatásának napján kellett volna visszatérnie külföldre, hogy a szigorú konspirációs szabályoknak megfelelően váltsák fel őt. Fürst pedig egy esztendővel ezelőtt a büntetése, újból vállalta az illegális harcot. Karikás és Killián is kipróbált harcosoknak számítottak. Őket sem lehetett megtörni.

Kiket a négy közül?

Teltek a napok és a rendőrségem folytatódott a kínzások. Annak ellenére, hogy már az elfogatás másnapján elhatározták:

statárium elé állítják a kommunistákat. A töprengés — Zsitvay igazságügyminiszter és más kormánytényező körében — csak arról folyt: hány akasztás legyen, s kik legyenek azok, akiket a „független, törvényes magyar királyi bíróság” halálra ítél és kivégeztet. A statáriális ügyekben ugyan nyomozást nem lehetett folytatni, a törvény elrendelte, hogy a gyanúsítottat lefogása után „haladéktalanul” bíróság elé kell állítani, ezzel a paragrafussal nem törődtek. Formálisan úgy játszották ki a rendelkezéseket, hogy csak főkapitányságbeli megkínzatusuk tizenharmadik napján rendelték el letartóztatásukat, azután kísérték át őket az ügyességre. A pernek álcázott gyilkosság két áldozata az ügyessel, Széchyvel még a rendőrségen találkozhattak. Igaz, kihallgatni nem hallgatta ki őket, de alaposan személyre vette leendő vádlottjait, akiknek akasztófára juttatásában — karrierje érdekében — készséggel vállalt bűnrészességet.

Az ügyész július 25-én, kedden reggeltől este 9-ig ismerkedett a rendőrségen az iratokkal. Ekkor már szerte a világból érkeztek a tiltakozó táviratok: a legkülönbözőbb körökből követelték a statáriális eljárás mellőzését vagy — más vérmérsékletűek, politikai pártállásúak — kértek kegyelmet a vádlottak számára. Akkor még nem határoztak a statáriális eljárásra meghatározott két kommunista személyéről sem. Sallai Imrét, aki 1919-ben Korvin Ottó mellett a belügyi népbizottságon dolgozott, kezdetől fogva halálra szánták. Az urak azonban egy ideig haboztak: Karikás Frigyes vagy Fürst Sándor legyen-e vádlott-társa. Karikás, aki 1919-ben szintén harcolt a proletárdiktatúráért, bizonyos szempontból jobban megfelelt volna nekik a propaganda céljaira, de mivel ellene még annyi „bizonyítékot” sem sikerült összegyűjteniük, mint amennyit Töreky tanácsa a legnagyobb jogértelmezés szerint felhasználhatott volna egy „ultima ratio” indoklásában. végül is Fürst Sándort ültették másodiknak a statáriális eljárás vádlottjainak padjára, juttatták bitófára.

Egy röpcédula mozgósít

A letartóztatásokat egészen addig titokban tartották, amíg a súlyos csapást szenvedett, de a horthysta politikai rendőrség minden állítása ellenére meg nem semmisített párt illegális röpcédulája nyomán a gyarak népe, a munkanélküliek tízezei nem ériesültek a munkástársaikért harcoló kommunisták ellen készülő merénylőtről. A statárium árnyékában éltek és életüket kockáztatták azok is, akik július 20-án, Sallaiék mártírságának hatodik napján

MAGYAR IFJÚSÁG

1982 JUL 30

sok ezer — némely adatok szerint több tízezer — példányban elkészítették és terjesztették az alábbi szövegű röpcédulát:

„Munkások! Elvtársak! Kiehezgett, lerongyolódott munkanélküliek számára nincs munkanélküli-segély. Rendőrkaroddal, revolvergyőrel akarják őket jólakolni. Az éhbérik további csökkentése ellen harcoló munkások az állam fegyvereseit találják magukkal szemben. A kapitalizmus roskadozó épületét munkásvérrel készülő egybetapasztani a statáriummal kormányzó fasizmus kormánya. A főkapitányságon egy hét óta a munkások legjobbjait a legválogatottabb kínzásokkal gyötrik. Gumibottal verik a talpukat, homokos zsákkal a heréjüket, veséjüket rúgdalják nyomorékká, mindezt azért, mert nem akarják, hogy a magyar munkásság és szegényparasztság szótlanság, nyomorultul, védtelenül pusztuljon éhen a kormány jóvoltából, mert megmondották nyíltan, hogy háborúba készül a magyar burzsoázia, készül a magyar munkásállam, Szovjet-Oroszország ellen hajtani.

A pribékek keze közt levő elvtársaink sorsa — minden munkás sorsa. Ha szótlanság, ha tétlenül nézzük, mint készül Hetényi-Schweinitzer-Töreký statáriummal gyilkolni legjobbjainkat, akkor holnap rákerül a sor a kenyérért harcoló minden munkásra. Nem a kommunisták belső ügye ez. Minden munkás ügye, legyen az szociáldemokrata vagy pártonkívüli.

Tiltakozzatok azonnal tömegesen! Szervezzétek meg azonnal mindenütt a statárium áldozatait védő bizottságot: üzemben, szakszervezetben, munkanélküli-gyülekezőhelyen! Ki az utcára! Készítsétek elő tiltakozó sztrájkokat munkatársaink megmentésére! Le a rendőr-rendelettel! Le a statáriummal! Forradalmi üdvözléssel! A Kommunista Magyarországi Pártja Központi Bizottsága.”

Hazugságok a közvélemény megtévesztésére

Másnap, július 21-én az urak már tudták: eredeti szándékukat, hogy csak a statáriális tárgyalás előtti napon hozzák nyilvánosságra az ügyet, és az első hírek kiadásától számítva nem telik el több, mint 24 óra a kivégzéseig, keresztülhúzták. Július 22-én, vagyis egy héttel azután, hogy rajtaütöttek a Thék Endre utcai lakásban működő illegális pártközpontot, a rendőrség kiadta az első hivatalos jelentést, majd kezdte „anyag-gal ellátni” a sajtót. Átlátszó ha-

zugságtaktikához folyamodtak: a polgári lapok hecckampányba kezdtek, a „külföldről pénzelt kommunista vezérek fényűző életmódjáról” írták. Az éhbériket robotolók, a kenyértelen munkanélkülieket így akarták elválasztani azoktól, akik értük az életüket is kockáztatták.

Az Új Nemzedék riportere — „hiteles rendőrségi információkra” hivatkozva — a kétszobás Thék Endre utcai lakást „nyolcszobás, a legkötelesebb gépekkel és egyéb, titkos szervezkedésekhez szükséges holmikkal ellátott hatalmas pártirodává” változtatta. A tudósító szerint „hatalmas összegekkel rendelkezőt a Budapestre küldött kommunista vezérkar”. Azt hazudta, hogy „nem ritka az elszámolások között a hat-nyolc-tízezer dolláros tétel sem”. A Magyarország — ez is az Est-lap volt, este jelent meg — már azt írta, hogy „Sallai Imre Kovács Dénes néven utazott, kilenc ele-gáns ruhát, egy tucat selyempizsamát, angol plédeket, ezüst és arany toalett-tárgyakat hozott dísznőbőr bőröndjeiben”. És: „Tárcája dollártól, svájci franktól feszült. Karikás Frigyes nem maradt mögötte sem eleganciában, sem anyagi eszközökben. Sallai egy tizedik kerületi villában bérelt lakást... taxin járt, előkelő helyeken étkezett, mindenütt azt hitték, hogy gazdag földbirtokos. Karikás Frigyes a Duna-parton lakott, fényesen berendezett albérleti lakásban...”

Ez mind hazugság volt. Az azonban sajnós valóságnak bizonyult, amit ezek a polgári lapok már az első rendőrségi jelentés közlése után újra és újra megállapítottak: kötélt vár a letartóztatott kommunistákra. A gyilkosság terve készen állt, s hiába tiltakoztak szerte az egész világról, hiába voltak itthon a tiltakozó gyűlések, az úri rend végrehajtotta tervét. Az előre megfontolt szándékkal, jogi eszközökkel elkövetett emberölésre július 29-én, egy pénteki napon került sor. Akkor vezették elő Sallai Imrét és Füst Sándort Töreký véstörvényszéke elé. A vádlottak mindaddig nem találkozhattak védőügyvédjeikkel, akik az iratokba sem tekinthettek be. Az ügyvédek — az illegális párt határozata alapján két-két védőt kértek fel mindegyikük jogi támogatására, s azok egyike Molnár René, maga is a KMP tagja volt — hiába tiltakoztak, Töreký a lehető legdurvább hangon leintette őket. A kommunista barátsággal semmiképpen nem vádolható ügyvédi egyesület később határozatban fejezte ki tiltakozását a védői jogok durva megsértése ellen, de akkor már a

mártírok nem éltek, és az Igazságügy Minisztériumban egyszerűen irattárba helyezték ezt a határozatot is.

József Attila fogalmazta

Még a tárgyalás megkezdése előtt, szerte az országból és az egész világból is sorra érkeztek a tiltakozások a tervezett kivégzések ellen. Sallai és Füst érdekében számosan emelték fel szavukat. A többi között olyan világszerte ismert személyiségek, mint Romain Rolland, Thomas Mann, Paul Faure, Henry Barbusse. Budapesten, elsősorban úgynevezett középmezőbeli körökből több mint tízezer aláírást gyűjtött össze a Társadalmi Egyesületek Halálbüntetés Ellenes Szövetségének Statáriumelleni Bizottsága. Ez azokból alakult, akik már előzőleg szövetséget alkottak a statárium hatályon kívül helyezéséért, és most, hogy két fiatal férfi a törvénytelen törvény alapján közvetlen életveszélybe került, gyorsan cselekedtek. Az aláírásgyűjtésből kivette a részét József Attila, aki néhány óra alatt — több nem állt rendelkezésre — huszonnyolc aláírást gyűjtött. A többi között Nagy Lajos, Gelléri Andor Endre, Remenyik Zsigmond, Kmetty János, Berda József is követelte „a lelki felháborodás egész súlyával... a statáriális rendelet azonnali hatályon kívül helyezéséért”. S miután a bizottság által gyűjtött aláírásokat az Igazságügy Minisztériumban felvállról vették, egy röpirat kiadását határozták el Sallai és Füst megmentéséért. Ennek fogalmazványát — a későbbi kutatások ezt állapították meg — József Attila készítette el a július 26-ról 27-re virradó éjszakán. Másnapra már — vagyis a tárgyalás előtti napon — széles körben vált ismertté a röpirat: „Ma azt mondják, hogy a kommunisták közönséges gonosztevők. De más politika is mindig gonosznak tartható addig, amíg uralomra nem jut, s amikor ő diktálja a törvényeket. Fennálló törvényeink még a közönséges bűnökre is találhatnak enyhítő körülményeket. Hiszen vannak, akik nem bűnözési hajlamból, hanem nyomorúságtól sarkallva esnek bűnökbe vagy a nyomorúság elől keresik a társadalom számára a menekülést!

Dolgozó polgárok! Munkások! Gondolkozzatok emberek!

Ma kommunistáknak ácsolják az akasztófát. Holnap mások kerülhetnek sorra, mert más érzelmeik nem férnek el pillanatnyilag a mai erőviszonyok keretein belül.

Legyen vége a problémák kötéllal való elintézésének!”

Később József Attilát bíróság elé állították, és elítélték a röpirat miatt, amelyet még elkészülte napján a magyar királyi ügyészség lefoglalni és elkobozni rendelt.

Csendőrtollak, rendőrkarodok a bitófák védelmére

Ez az ügyészség július 28-án befejezte előkészületeit a másnapi akasztásra. A Belügyminisztériumban széles körű megbeszéléseken dolgozták ki a biztonsági intézkedéseket.

Népszava, 1932, július 30., szombat: „A péntekre forduló éjszaka a szokottnál több ablak maradt világosan a főkapitányság épületében. A megszigorított

és kibővített készütség vezetői virrasztottak. A kerületi kapitányságon, a főparancsnokságon az összes szabadnapos és berendelt rendőrök 6 órakor már szigorú permanenciába léptek. Egész éjszaka hármával jártak a rendőrök a főbb útvonalakon, a mellékutakban kerékpáros és motoros rendőrök cirkáltak. Reggel 3/4 7 órakor a Nyugati pályaudvar érkezési oldalánál hatalmat Mavart teherautók indultak el, zsúfolásig megrakva vidékről a fővárosba rendelt csendőrökkel. Csak a kakastoll és a szuronyok hegye látszott ki a magas olálú gépkocsikból. A törvényszék épületének egész környéke rendőri megszállás képét mutatta. A Markó utcai reál udvara, az igazságügyminisztérium kapualja éppúgy meg volt rakva rendőrökkel, mint a környéken minden utkeresztelő... A törvényszéki épület egyetlen frontján sem szabad a járdára lépni, kivétel nélkül mindenkit a túlsó oldalra terelnek. Halljuk a jelentést arról, hogy az esküdtzéki teremben éjszaka rendőrtisztek vezetésével többször szemlét tartottak és mindent rendben találtak. Átkutatták a törvényszék, az ügyészség, a fogház folyosójának és helyiségeinek minden zugát is. A fül mindenfelől a rendőrkarodok csörrenését hallja.”

Nyolc óra után néhány perccel vonult be Töreký és négy magas bírói tisztelet betöltő hőhértársa a terembe. Ugyanabban az órában újabb rendőralakulatok foglalták el helyüket. A Markó utcából a Kozma utcai gyűjtőfogházig vezető útvonalat szállták meg. Ugyancsak rendőralakulatok őrizték a nagyobb középületeket, a gyárakat, a közműveket is. A gyűjtőfogházat ugyancsak rendőrcsapatok vették körül. A „bíróház” még csak a személyi adatok felvételénél tartott, de a rendőrség vezetői már előkészületeket tettek a délutáni akasztásokra, amelyek színhelyeül a gyűjtőfogház udvarát jelölték ki. Délután két órakor el is hangzottak a halálos ítéletek. Negyed háromra a kegyelmes urak úgy döntöttek, hogy a vádlottak egyikét sem ajánlják kegyelemre. Fél három után öt perccel előállt a rabszállító autót, a megbilincselte elítélteket két tucat fogházor tuskolta utolsó útjukra. Fél ötör már sem Sallai, sem Füst nem élt.

A megerősített rendőri készütség még napokig fennmaradt. És mégis: hol itt, hol ott tűntek fel kisebb-nagyobb tüntető csoportok. Még a gyilkosság napján megjelent a két kiváló harcosát elvesztő, de mégis élő, illegális kommunista párt újabb röpirata: „Két drága harcosunk halott, de él és győzni fog a Kommunista Magyarországi Pártja, a magyar proletariátus és szegényparasztság milliói sorainak élén. Új ezrek állanak Sallai és Füst elvtársak helyére és folytatják a harcot...”

Es a harc folyt tovább. Illegális körülmények között, a felszabadulásig, és azóta is, egy új társadalom felépítéséért. Sallai és Füst mozgalmunk mártírjai, akiknek neve örökre fennmarad. És a horthysta rendőrség kezét propagandaeszközökkel meghosszabbító újságírók egykori szenzációja ma részét képezi a magyar történelemnek. Sallai és Füst ügyében megmutatkozott a magyar nép harcának és elnyomói galádságának megannyi vonatkozása.

(Vége)

A kommunistákat rendőrautókon szállítják az ügyészségi fogházba